

VZDĚLÁVÁNÍM K NEVZDĚLANOSTI

NVF - setkání krajů

Praha - 15. 11. 2010

Zdeněk Palán

nebo

**NEVZDĚLÁVÁNÍM
K NEVZDĚLANOSTI ?**

PROGRAM. PROHLÁŠENÍ VLÁDY

„...hospodářské oživení a růst jsou klíčovou podmínkou dalšího rozvoje české společnosti“

Přitom:

- **další vzdělávání, vzdělávání dospělých – 0**
- **celoživotní učení (zdravotní pracovníci, soudcové)**

KOALIČNÍ SMLOUVA

- Další vzdělávání 0
- Vzdělávání dospělých 0
- Celoživotní vzdělávání pedagogických pracovníků
- Celoživotní vzdělávání ve zdravotnictví
(subjekty, které získají akreditaci)
- Učení: dopor-učení (3x), slo-učení

... podporovat přirozenou lidskou zvědavost ....
(změna je vždy podmíněna vzděláváním)

ZAČNĚME KOMENSKÝM

**„Má-li se toto jeviště světa zcela změnit,
je nutné, aby se od nejhlubších základů změnilo
všechno lidské vzdělávání.“**

Pansofie a pampédie mají vést k všeobecné a všeobsáhlé
nápravě věcí tedy všenápravě.

**Od pansofie přes pampedii k panharmonii
a od panharmonie k panirenii.**

INFORMACE, ZNALOST, VĚDĚNÍ

Informace - snížení neurčitosti (entropie) nesenou zprávou ve srovnání s vyšší neurčitostí před nesením zprávy; obsah komunikačních sdělení

Znalost - osvojený souhrn teoretických, praktických a - zkušenostních poznatků, představ, pojmů, komplexních poznatkových struktur a teorií

Vědomost - učením osvojený poznatek, zapamatované informace vč. pochopení vztahů mezi nimi; základ rozumových operací, myšlení

Vědění - chápání souvislostí teoretických a praktických poznatků, představ, poznatkových struktur a teorií na základě hlubokých vědomostí a představ a respektování etického kodexu (moudrost).

Vědění jako tázání, pochybování, přemýšlení.

INFORMACE, ZNALOST, SPOLEČNOST

Informační společnost – společnost, umožňující všeobecnou (globální) výměnu informací a rychlou výměnu dat v sítích

Znalostní společnost – typ společnosti, jejíž všechny aktivity (sociální, kulturní, ekonomické i další) přímo závisí na úrovni, kvalitě a množství informací a znalostí. Znalosti se stávají tvořivou silou společnosti a její rozvoj významně souvisí s nárůstem kvalifikovanosti práce

Společnost vědění (?)

Společnost vědění jako hrdé sebevědomí současníků.

VZNIK VĚDĚNÍ

Co nutí člověka, aby poznával, učil a učil se?

Člověk je tvor, vybavený významnou funkcí mozku – pamětí.

Tázání – 2 podněty: **údiv** → **pochybování**

Tvůrčí zacházení s **pamětí** – hledání souvislostí – **myšlení**.

Paměť → každodenní zkušenost → prvotní vědění →
zkušenost ztrácí samozřejmost – proč? → touha poznávat nepoznané.

**Paměť umožnila poznané nejen uchovat, ale používat je i jako
zkušenostní skutečnost. Umožnila i poznané předávat –
vzniká edukace.**

Myšlení jako hledání souvislostí.

HLEDÁNÍ SOUVISLOSTÍ (MYŠLENÍ)

- Oceňování vědění (moudrosti)
- Snaha odstranit nejistotu
- **Hledání cest komunikace**
- Předávání zkušeností
- **Edukace**
- Od pochybování k nepochybnému
- Zpochybňování praktických zkušeností
- Úsilí o nepochybné vědění
- **Filozofie**
- Úsilí o poznání podstat a důvodů empirického světa
- **Specifické vědy**

Stálá snaha po poznávání, snaha po vědění a vzdělanosti.

ZAÚJÍMÁNÍ TEORETICKÉHO POSTOJE

„...odhalování již nějak přístupného jsoucího“ Heidegger

- Uvědomování si nevědomosti
- Kladení otázek – „co“ je jsoucí (věci, svět)
- Problematicování známého
- Ne manipulování věcmi, ale porozumění (postižení) toho, co jsou

...teoretické vědomí pojednává to, co je a nechává to jak to je..“ Hegel

- Potřeba jistoty
- **Pochybování**
- **Zpochybnění „přirozeného životního postoje“**

...předsudky nám zabraňují poznat pravdu...pochybovat o všem, v čem se objeví sebemenší podezření nejistoty“ Descartes

Člověk zaujímá teoretický postoj jako základ poznání.

CO DNES V NÁS ZBYLO Z PANSOFIE?

- Údiv nad nepoznaným ?
- Pochybování o poznaném ?
- Zpochybňování zkušenosti ?
- Myšlení jako hledání souvislostí ?
- Touha poznávat nepoznané ?
- Úsilí o nepochybné vědění ?

Nebo jen „přirozený životní postoj“?

NOVÝ „SMYSL“ VĚDĚNÍ I EDUKACE

Zmnohonásobení informačních aparátů ovlivňuje cirkulaci znalostí.

Znalosti se oddělují od výchovy.

Vztah k poznání nabývá formu směnné hodnoty.

Vědění ztrácí svoji „užitnou hodnotu“ nemá již účel samo v sobě - je produkováno pro směnu.

← realizace ideje

→ emancipace lidstva

K čemu to slouží, máme z toho prospěch:

- v kontextu merkantilizace: **Dá se to prodat?**
- v kontextu moci: **Je to efektivní?**

Vědění se stává se výrobní silou – narůstá centrifugální efekt.

Boj o území → boj o disponování surovinami → boj o levnou
pracovní sílu → boj o vládu nad informacemi.

Vědění se stává obchodovatelným artiklem.

(pro trh, pro ekonomický rozvoj, pro individuální pozici).

ADORNOVA NEGACE

Teorie polovzdělanosti (1959)

Theodor W. Adorno (1903-1969)

Člověk žije učením

- tím, jak je vtažen do vyhodnocování a vnímání informací
- popularizací, převyprávění vědy a klasických děl
- cizími fakty

Nežije vlastními prožitky a zkušeností

„Chce všechno vědět, chápat – neschopna distinkcí, neschopna pokory vůči věcem a světu nepoznanému“.

Masmédia jako platforma polovzdělanosti, jakožto univerzální "hodnoty" nových (pseudo) elit. **Zahlcení informacemi bez možností diferencovaně vnímat co se děje a mít vlastní prožitky.**

Bez pochybování není myšlení.

Polarizace znalostí a vzdělanosti.

CÍLEM NENÍ PRAVDA, ALE VÝKONNOST

Jean-François Lyotard (1924-1998)

Performativita – jediná legitimizující kategorie vědění a poznání (vše měříme užitkem, efektivností, což má vliv na vývoj vědy). Vědění vystupuje v roli zboží, které umožňuje **zvýšit účinnost a stabilitu systému**.
Zpochybňují pravdy, objevené a dokázané rozumovým úsilím.

Výzkum se financuje k podpoře moci.
Stát financuje univerzity za to, že přispívají k
k performativitě systému - komerční firmy, produkující
a) „telematiky“, b) specialisty na udržení stále složitějšího
společenského systému.
Ne elitu, schopnou vést lidstvo k emancipaci.

VĚDĚNÍ SAMO O SOBĚ ZTRÁCÍ ÚČEL.

Vědění pořízeno ekonomickým a politickým zájmům.

VZDĚLANOST – POLOVZDĚLANOST NEVZDĚLANOST

Vzdělanost (vzdělání) - vyjádření určité kvality. Nejen suma znalostí, dovedností a schopností. Je hodnotou samo o sobě - je více než kvalifikace, kompetence. Označuje moudrost - něco obecného, co mohou sdílet všichni bez ohledu na úroveň formálního vzdělání, sociální příslušnosti, světového názoru, apod. Je vyjádřením potenciálně akceptované kultury a etického chování, ale i seberealizace (sebeutváření).

Polovzdělanost – vyjádření určité kvality. Jeho podstatou je povrchní (informativní) princip osvojování hodnot. Povrchní znalost věcí, hromadění informací a dílčích znalostí bez vnitřních souvislostí; závislost na cizích názorech.

Skryté nahrazování vzdělanosti (všechno vím).

Vzdělanost tenduje k nevzdělanosti.

NEVZDĚLANOST

- neznamená pouhou absenci vědění nebo hloupost, není chápána jako intelektuální deficit, nedostatečná informovanost, defekt kognitivní kompetence
- součástí je ovlivnění předsudky, podléhání stereotypům, ideologická omezenost, podléhání indoktrinaci, populismu, neschopnost dobré argumentace příklon k variantám okultismu, mysticismu, ztráta soudnosti, náboženský fundamentalismus;
- je také vysvětlována jako rezignace na snahu vůbec něco chápat, jako sebevědomá nevzdělanost

Uvědomovaná nevědomost = problémy, ale i snaha.

**Neuvědomovaná nevědomost = sebevědomá
nevzdělanost = srážka....**

**Hlupák má před vzdělaným
člověkem jednu velkou výhodu – je
sám se sebou vždycky spokojen.**

Napoleon Bonaparte

ZLO NEVĚDOMOSTI

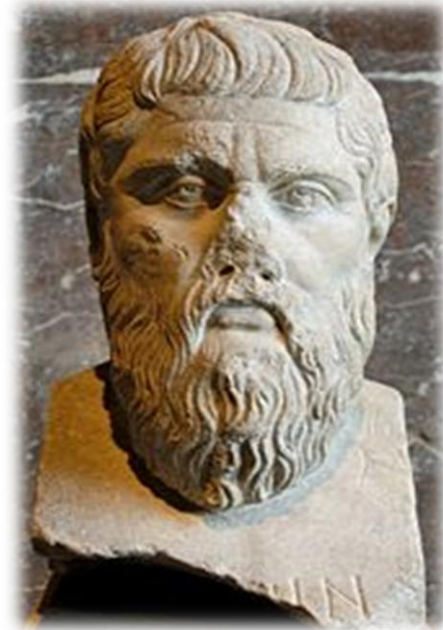
Platón (427-347)

Údiv je postoj člověka, který opravdu miluje pravdu.

*„...nevědomí nefilozofují
a netouží státi se moudrými; a neboť právě v tom
záleží zlo nevědomosti, že **člověk, který není krásný
a dobrý ani moudrý, si o sobě myslí, že je takový.**
Tak nikdo, kdo necítí svého nedostatku, netouží po tom, čeho
nedostatku necítí.“*

Údiv nad nepoznaným?

Nevzdělanost je pohodlnější než vzdělanost.

KONRAD PAUL **Liessmann**
LIESSMANN
TEORIE OMYLY SPOLEČNOSTI
NEVZDĚLANOSTI VĚDĚNÍ

21.

ACADEMIA

TEORIE NEVZDĚLANOSTI

Mnohé z toho, co se propaguje pod názvem „společnost vědění“, jsou jen rétorické fráze. Ve skutečnosti nejde o ideu vzdělání a vědění, ale o silné politické a ekonomické zájmy.

Čím víc se přísahá na hodnotu vědění, tím rychleji ztrácí vědění a vzdělání hodnotu, a tak „kapitalizace ducha“ ústí v nevdělanost.

Vzdělání kdysi souviselo s ambicí dokázat, že domnělé jistoty jsou iluzivní. Společnost, která ve jménu domnělé efektivity a oslněná představou, že **vše může podřídit kontrole ekonomického pohledu, osekává svobodu myšlení, a tím se připravuje o možnost rozpoznat iluze jako iluze, se upsala nevdělanosti, ať ve svých databázích shromáždila jakoukoliv sumu informací.**

Jsme už ve stadiu neuvědomované nevdělanosti ?

SPOLEČNOST NEVĚDĚNÍ

- industrializace a ekonomizace vědění
- pragmatizace využití - rychle osvojit, rychle zapomenout
- vzdělávání zčásti jako falešná naděje
- vzdělávání, měřitelné na bity

Zničující je jak levicové či sociálnědemokratické rovnostářství, tak vypjaté liberální koncepce, degradující univerzitu na učiliště produkující školenou pracovní sílu.

Vědění jako svobodné potýkání se s poznáním a vzdělání jako cesta k němu jsou ohroženy principem podvojného účetnictví a zánikem každého „tržně neperspektivního vzdělávacího produktu“.

**Společnost vědění nahradila
společnost ekonomických a politických zájmů.**

**Školy jako místa indoktrinace,
poslužné politickoeekonomickým tlakům.**

**Vždycky bylo, je, a já se domnívám,
že i bude na světě
víc lidí hloupých a nevzdělaných,
než chytrých a vzdělaných,
i když chytrost a vzdělanost
nejsou na sobě přímo závislé.
Já znám mnoho vzdělaných hlupáků.**

NASTANE ZNOVU ÉRA LIDSKÉHO MOZKU?

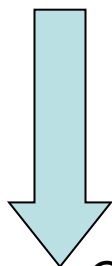
ANO

Daniel Pink: „Úplně nová mysl“ (2008)

SPÍŠE NE Theodor Adorno: „Teorie polovzdělanosti“ (1959)

MOŽNÁ Jean F. Lyotard: „Postmoderní vědění“ (1982)

NE K. P. Liessmann: „Teorie nevzdělanosti“ (2009)

Cesta vpřed (?) je v inovacích – ne zdokonalování, ale tvorba zcela nového.

Předpoklad: kreativní činnost mozku – **zapojení obou hemisfér**

Základ: rozvoj vědecké, ne informační vzdělanosti

Nevědecká vzdělanost na vysokých školách - místo předávání informací znovu nastolit hledání pravdy, spor o pravdivá řešení, tvořivou znalost.

Vychovávat tvořivé lidi, schopné **dávat věcem smysl.**

**Zapojení pravé hemisféry
jako protipól politickoekonomických tlaků?**

HIGH CONCEPT

1. Doba průmyslová – továrny, hnací a pracovní stroje
2. Doba informační – počítače, internet, wikipedie
3. **Doba zajištění hojnosti** (Asie, automatizace)

Od levořízeného myšlení přejít
k postupné převaze pravé mozkové hemisféry

HIGH TOUCH

**schopnost vcítit se do druhých, společně tvořit
a prožívat tvorbu – „výchova srdce“**

Má odpovědná vzdělanost šanci???

LEVOŘÍZENÉ MYŠLENÍ ROZHODUJE O VZDĚLÁVÁNÍ

- vzdělání je věcí volby; počet let a náročnost vzdělání = peněžní a psychické náklady (včetně alternativních a uplatnitelnosti).
Odhad optimální úrovně vzdělání.
Ne snaha po vzdělanosti
- **teorie filtru** – nástroj, selekce, umožňující výběr; chápe výši **vzdělání jako relativní ukazatel**, více ovlivněný tím, jaké úrovně vzdělání dosahují jiní jednotlivci, než absolutní úrovní vzdělání.
Ne snaha po vzdělanosti
- **teorie signálu** – vzdělání jako jeden ze signálů trhu práce. Vede k rozhodnutím, která se činí na základě **principu minimaxu** (maximalizace výnosů a minimalizace nákladů, času, námahy). Neustává korelace chování, očekávání a odhadů.
Ne snaha po vzdělanosti
Je skutečně „ne snaha po vzdělanosti“ = nevzdělanost ?

MANIPULACE A INDOKTRINACE jako redukce vzdělanosti

- **Člověk v celé historii poznává**, vzdělává se a emancipuje se k lidství.
- První ideologie = ztráta autonomie (indoktrinace).
- Od zavedení školní docházky přesvědčování o racionalitě společnosti.
- Pragmatizace vzdělávání.
- Cíl: vytvořit etatistického občana loajálního ke státní reprezentaci
- **Rozumové schopnosti se kultivují tak, aby se absolvent začlenil do existujících „správných“ poměrů rozumového světa dospělých.**

Homo sociologicus?

Přináší tedy vzdělání vzdělanost?

ROSTE KVALITA VZDĚLANOSTI?

Posun vzdělání od společenské výsady ke společenské nutnosti je viditelný na vcelku krátkém historickém úseku (v podstatě stačí pouze 20. století).

Posun od společenského privilegia k instrumentu nutnému pro efektivnější život.

Klaus: .....přehnané sebevědomí každé doby o své výjimečnosti v rámci historie. Kvalita vzdělání nárůstem možností vzdělávání všech poklesla.

Zlatuška: Kvalita individuální úrovně vzdělání by samozřejmě neměla být diskriminována. Lze totiž na základě pouhé pravděpodobnosti konstatovat, že bude-li mít více lidí možnost vzdělávat se, bude také počet kvalitně vzdělaných vyšší než v době, kdy procesem vzdělávání prochází jen sociálními zákony redukovaná „elita“.

PETR PIŤHA: VELKÁ ILUZE ČESKÉHO ŠKOLSTVÍ

Přednáška na zahájení Pedagogických dnů
na Univerzitě Hradec Králové 2.4.2008

- **Problém upadající rozumnosti a těžký pokles kvality myšlení je zastírán jednak dostatečným počtem mimořádných výkonů a hlavně triumfálním postupem vědy. V celku však zvláště evropská společnost degeneruje, což je ještě podepřeno nechutí inteligence k potřebné reprodukci.**
- **Univerzity, které se honosí tím, že vychovávají elitu, ji vychovávají okrajově, pokud vůbec, a vždy až v postgraduálním studiu. Elity totiž nemůže být 28 nebo 35 % populace. Elita jsou 2 až 3 % z populace a prvořadých je tak 6 %.**

**„Kdyby měly trendy pokroku jít i nadále jako
doposud, dosáhli bychom posléze toho, že
by lidstvo ve svém celku znalo „vše“,
ale každý jedinec by byl sám pro sebe
zase tam, kde byl,
než proces dějin civilizace započal.“**

Milan Machovec, Smysl lidské existence, Praha 2002

MÝLIL SE KOMENSKÝ ?

**Od pansofie přes pampedii k
panharmonii
a od panharmonie k panirenií.**

DĚKUJI ZA POZORNOST.

Zdeněk Palán

zdenek-palan@seznam.cz

HOMO ECONOMICUS NEBO HOMO SOCIOLOGICUS?

Jsme motivováni pouze sobeckými zájmy a ziskem ?

Neo)klasické paradigma:

utilitární zaměření člověka – užitečnost, tržní racionalita

Člověk jako „spotřebovací“ subjekt.

Model dokonalé konkurence.....

nabídka

poptávka

cena

konkurence

Deontologické paradigma Etzioniho:

Není naše chování určováno bohatšími faktory?

Člověk jako základní rozhodovací jednotka, která svůj užitek maximalizuje díky schopnosti **racionálně posoudit všechny okolnosti**.

„Sociální ekonomie“.

Neredukovatelné užitečnosti „požitek a morálka“.

Člověk jako součást sociálního společenství –
paradigma JÁ MY.